

VMZP projekts Nr.2

“Perspektīvie neorganiskie materiāli optoelektronikai un mikro-elektronikai un modernās metodes struktūras pētījumos”

ATSKAITE

par 2007. gada rezultātiem

•Projekta vadītājs :

Dr. hab. fiz., vad. pētn. **M. Sprinģis**

Galvenie izpildītāji :

Dr. hab. fiz., vad. pētn. U. Rogulis

Dr. hab. fiz., vad. pētn. J. Kotomins

Dr. fiz., vad. pētn. Ē. Klotiņš

Dr. fiz., vad. pētn. I. Manika

Dr. fiz., vad. pētn. A. Lūsis

Dr. fiz., vad. pētn. V. Zauls

Dr. fiz., vad. pētn. A. Kuzmins

Dr. fiz., vad. pētn. D. Erts

Izpildītāji: A. Kuzmina grupa

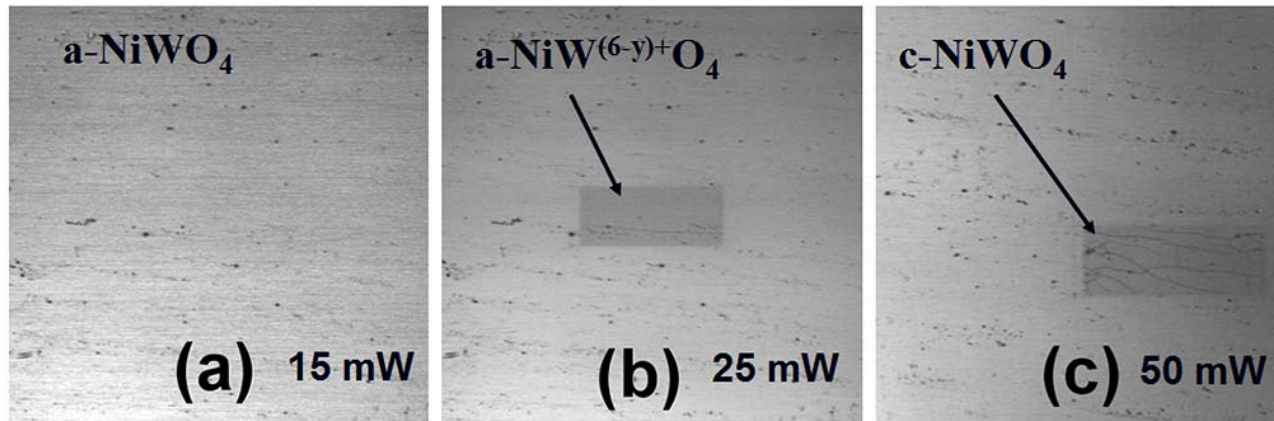
3D skenējošais konfokālais mikroskops ar spektrometru; optiskā izšķiršana 200 nm

Iegūt dažādu volframātu plānās kārtiņas ar izputināšanas metodēm; veikt tajās lāzērierakstu un Ramanizklīdes pētījumus ar konfokālo spektromikroskopu.

Iegūtas vienmērīgas amorfās un nanokristāliskās ZnWO_4 un NiWO_4 kārtiņas ar magnetronu izputināšanas metodi uz Si un stikla pamatnēm.

Izveidots NiWO_4 optiskās atmiņas elements ar lāzērierakstu (liela jauda) un Ramanizklīdes efektu ieraksta nolasīšanai (maza jauda).

Izstrādāta tehnoloģija luminiscējošu ZnWO_4 kārtiņu izgatavošanai optiskā tuvā lauka mikroskopu testēšanai.

1.att. Optiskā ierakstīšana NiWO₄ plānā kārtiņā atkarībā no lāzera jaudas. Attēlu izmērs 134×167 μm.

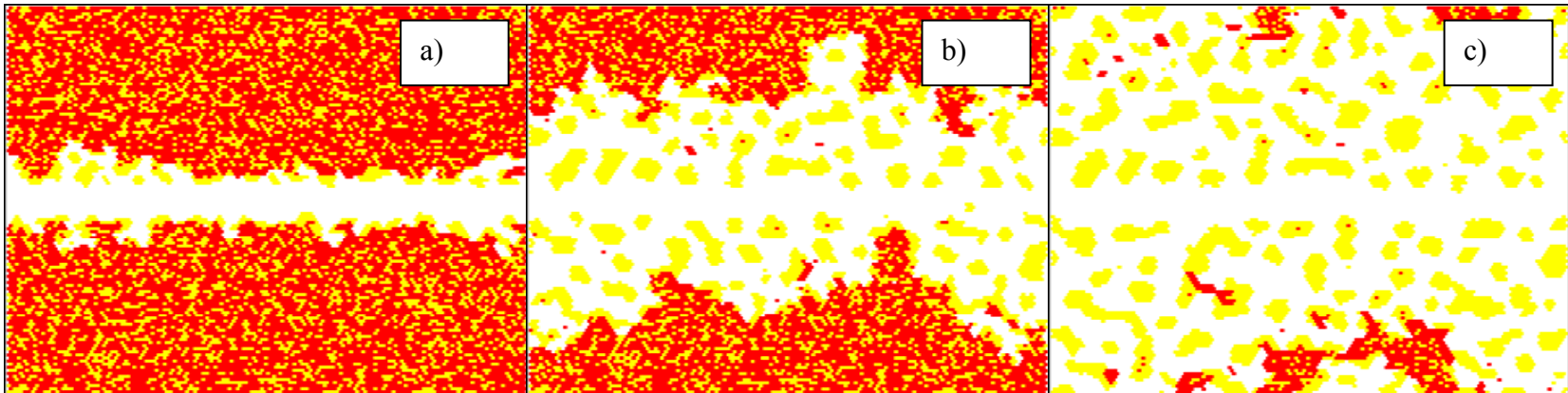

2.att. Luminiscējošs testa paraugs ZnWO₄ plānās kartiņas bāzē un tā AFM 18×18 μm attēls.

Izpildītāji: J. Kotomina grupa

Modelēt atomāro un elektronisko struktūru ideālos un defektainos 1D un 2D nanomateriālos; modelēt oksīdu starpvirsmu īpašības.

Pielietojums – teorētisko metožu pielietojamības pārbaude un virsmas procesu izpēte rūpniecisko katalizātoru efektivitātes palielināšanai.

Modelēšanas režģa momentuzņēmumi (Au-dzelteni, Ni-sarkani).

Laiks: a) 60, b) 280 un c) 500 s.

Ar kinētisko Monte Karlo metodi modelēta Au/Ni sakausējuma virsmas segregācija pie lieliem CO spiedieniem. $\text{Au/Ni} + \text{CO} \Rightarrow \text{Ni}(\text{CO})_4 + \text{Au}$

Izpildītāji: J. Kotomina grupa

Defektēta (F-centrs) PbZrO_3 kristāla (001) virsmas aprēķini ar kvantu ķīmijas metodes ietvaros bazētu blīvuma funkcionāla teoriju.

Atomu relaksācija ap F-centru. $E_F(\text{SrTiO}_3) = 5E_F(\text{PbZrO}_3) = 5 \times 1.14 \text{ eV}$

Pb

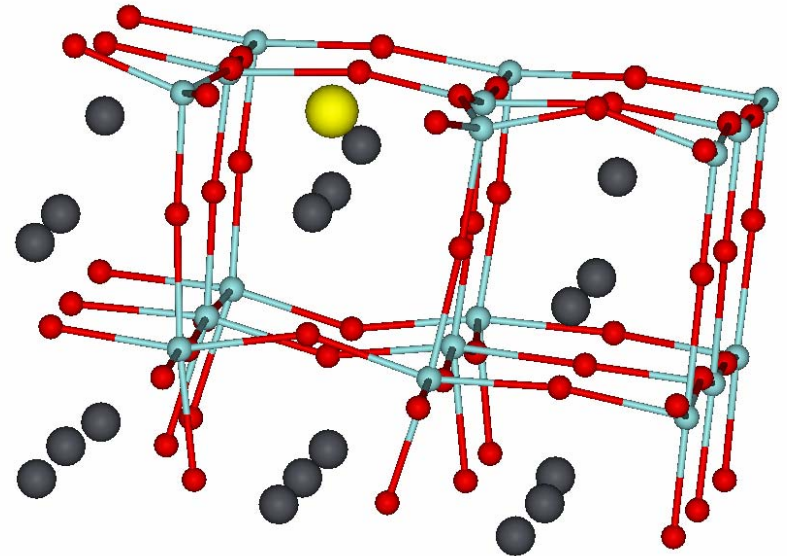
Zr

O

F centrs

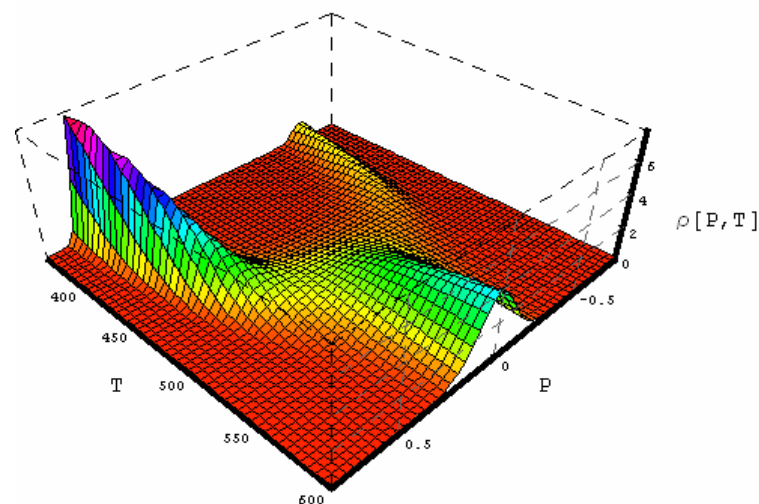
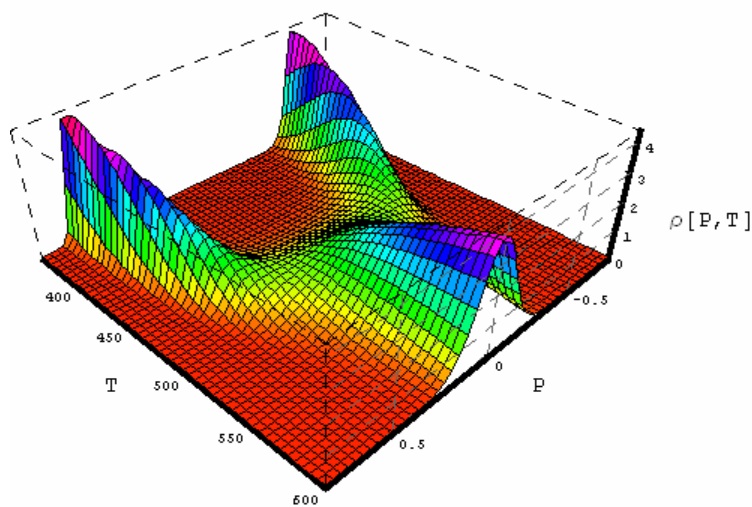

Izpildītāji: Ē. Klotiņa grupa

Veikt segnetoelektriķu un to plāno kārtiņu elektriskās polarizācijas procesu datormodelēšanu.

Pielietojums tehnikā - domēnu kinētiskās īpašības, tāpēc makroskopiskiem objektiem lietojamā teorija pārveidota un papildināta, lai modelētu nelīdzsvara procesus, piem., T un E lauka kontrolētu mezoskopisku objektu – domēnu - augšanu un pārslēgšanos un skaidrotu eksperimentāli novērotās domēnu kinētiskās īpatnības.

Polarizācijas varbūtības blīvuma atkarība no temperatūras ideālā homogēnā vidē (pa kreisi) un nehomogēnā vidē – struktūras defekti utt. – (pa labi).

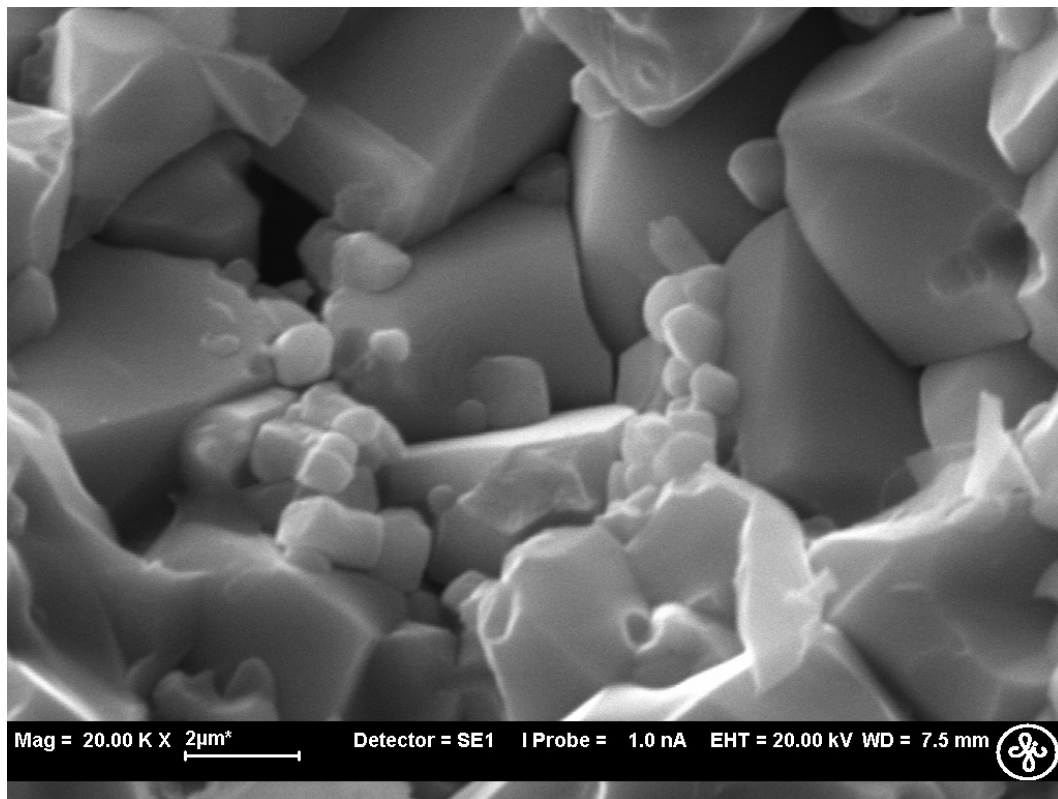

Izpildītāji: V. Zaula grupa

Pētīt plānu pārklājumu optiskās īpašības, izmantojot SEM un AFM.

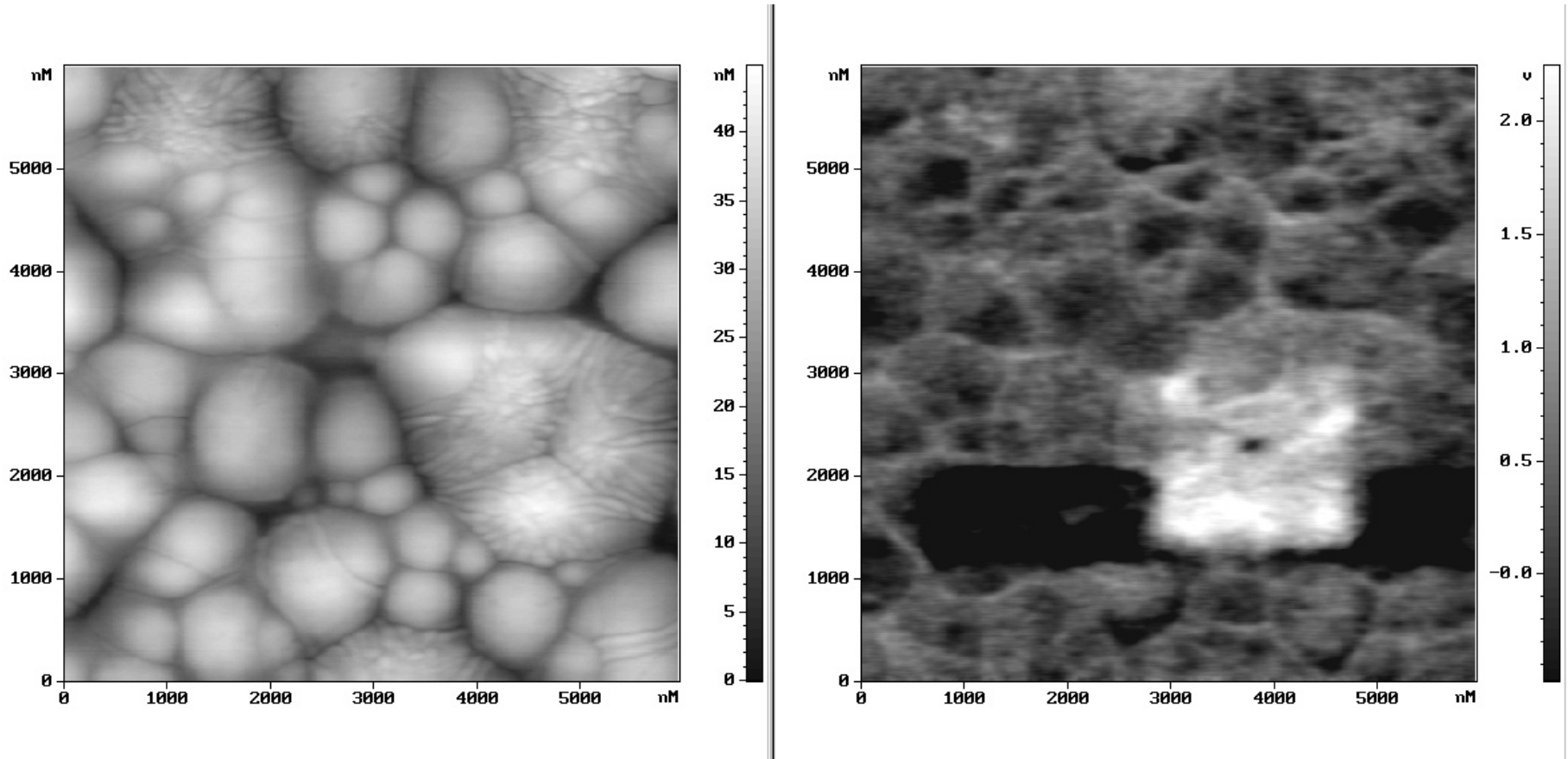
Poru un ieslēgumu analīze ar skanējošo elektronu mikroskopu augsta blīvuma segnetokeramikas izveidei.

Mērķis: daudzfunkcionālu (ultraskaņas un deformācijas sensori, utt.), lētu segnetomateriālu iegūšana ar bezsvina tehnoloģiju.

Elektronu mikroskopa (SEM) attēlā LiNbO_3 0.9 - NaNbO_3 0.1 keramika

Izpildītāji: V. Zaula grupa

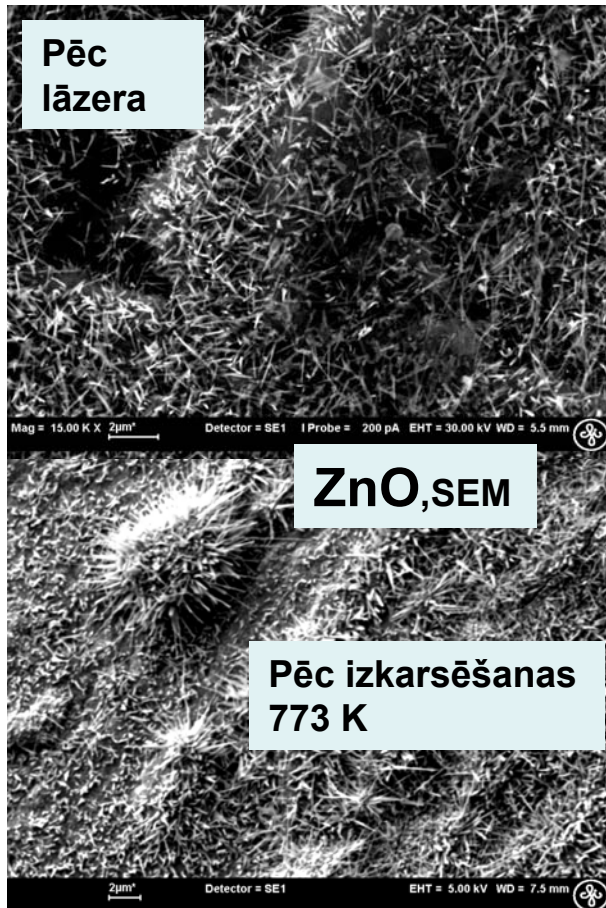
Kārtiņā (virsmas topogrāfija – pa kreisi) izveidoti/ierakstīti submikronu polarizēti apgabali un vizualizēti ar atomspēka mikroskopu izmērot graudu pjezosignālu (pa labi).

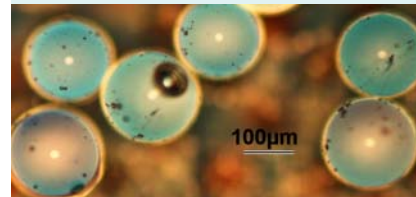

Izpildītāji: I. Manikas grupa

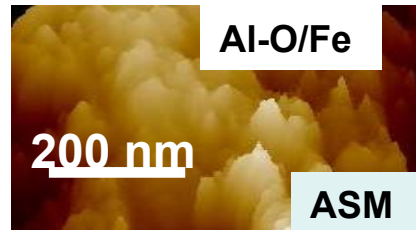
Izpētīt nanostrukturētu funkcionālo pārklājumu (Zn-O/stikls , $\text{TiO}_2\text{-SiO}_2\text{/stikls}$, Al-O/tērauds) mikromehāniskas īpašības un virsmas morfoloģiju, izmantojot atomspēka mikroskopijas, elektronmikroskopijas, un mikroindentēšanas metodes

Ti-Si-O (Sidrabe)

Al-O/Fe

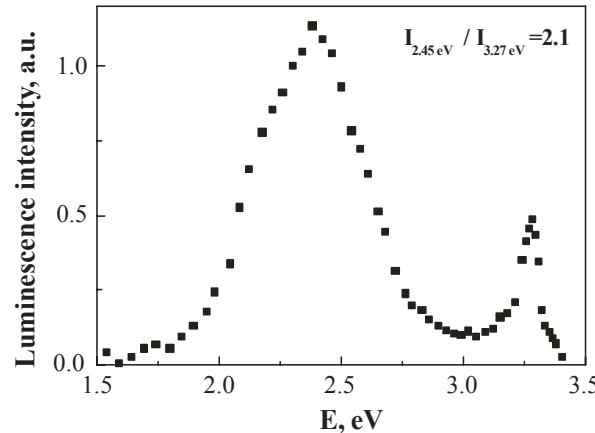
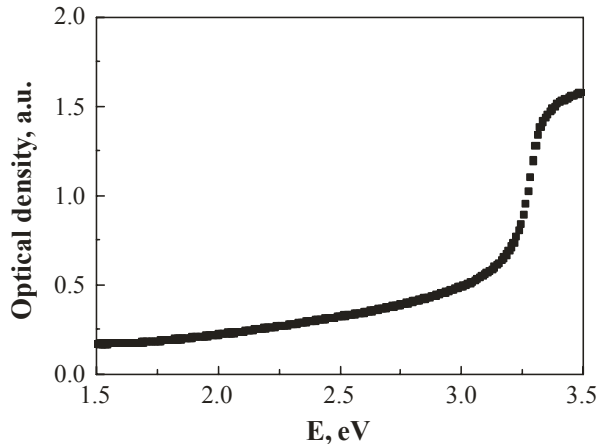

Ar izstrādāto efektīvo un ekonomisko mikrotriboloģisko metodi iegūti metāla/oksīda nanostrukturēti funkcionālie pārklājumi, kuriem ir liela mikrociētība, nodilumizturība un augsta adhēzija.

Parādīts, ka pēc lāzera apstarošanas vai pēc atkvēlināšanas var iegūt caurspīdīgu ZnO pārklājumu ar raksturīgo adatveida struktūru ($l=2-10\mu\text{m}$, $d=50-100\text{nm}$), kuram ir novērojama zilā un zaļā luminiscence. Oksidēšanās process ir mehanoaktivēts deformācijas defektu un nanostrukturās dēļ.

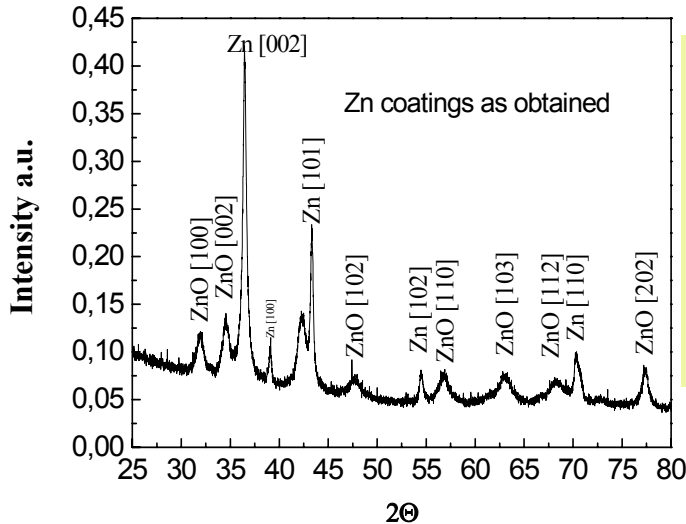

Izpildītāji: I. Manikas grupa

ZnO pārklājums
Optiskās īpašības
 un
mehāniskās īpašības

XRD bilde

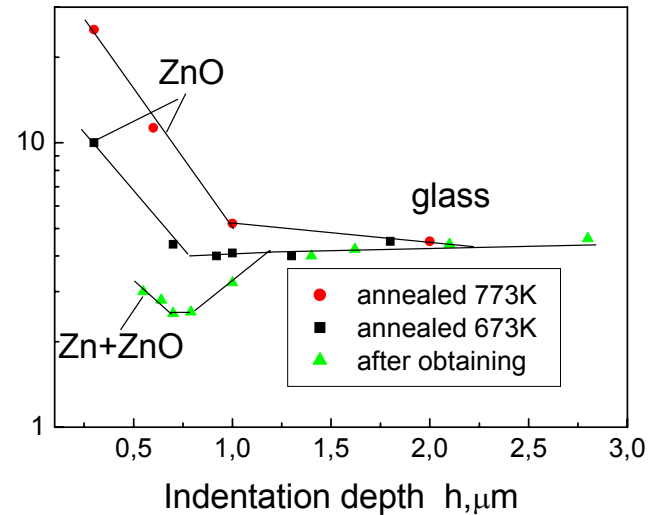

Zn HV = 0.3 GPa

ZnO(mono) HV = 3.0 GPa

ZnO pārkl. HV=12 GPa

Microhardness H, GPa

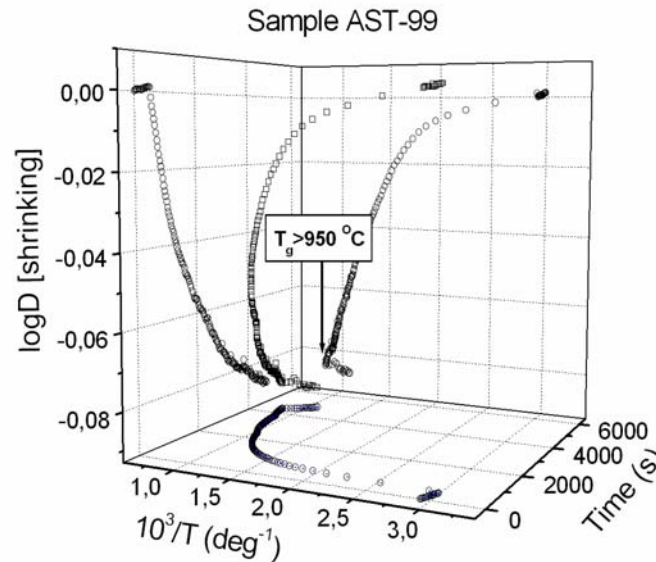
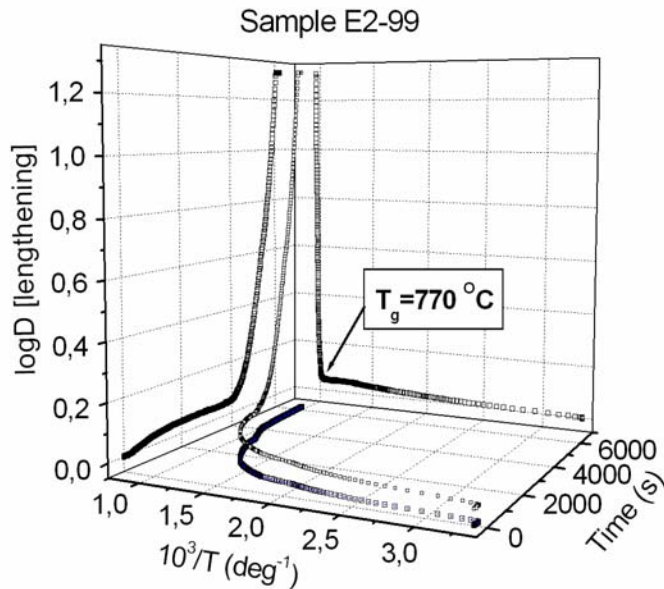

Tuvāka perspektīvā : sadarbība ar A/S SIDRABE lai izmantotu ZnO pārklājumus kā vadošo starpslāni saules baterijas ierīcēs .

Izpildītāji: A. Lūša grupa

Optimizēt stikla virsmas nanostrukturēšanas procesa kritisko temperatūru, laiku un ultraskaņas enerģijas sliekšni un to saistību ar sorbcijas un desorbcijas īpašībām.

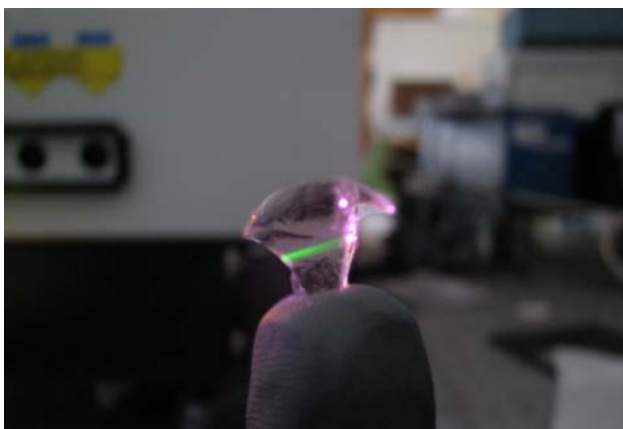
Atsārmošanas procesā iegūta stikla šķiedra ar poru izmēriem un specifisko virsmu $2\div 10\text{ nm}$ un $0,1\div 300\text{ m}^2/\text{g}$. Atsārmotai stikla šķiedrai T (notrūkšanas) paaugstinājās par 180 °C . TiO_2 pārklājums atsārmotai stikla šķiedrai paaugstināja T_g par $100\text{-}200\text{ °C}$.

Diferenciālās termiskās analīzes un izotermiskās analīzes rezultāti rāda, ka sorbcijas un desorbcijas procesu saistība ar stikla poru struktūru ir komplicēta un tieši neatbilst ne *Langmuir'a*, ne BET izotermām.

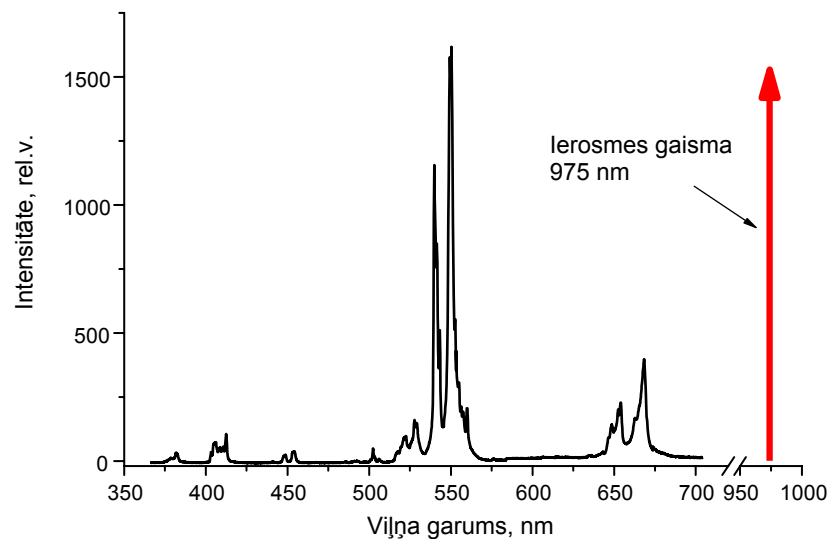
Atsārmotai stikla šķiedrai novērotā saraušanās temperatūrām virs 100 °C ir saistīta ar OH grupu polikondensāciju un stiklveidotāju oksīdu tīkla strukturālu pārkārtošanos, ko jau atsārmošanas procesā sekmē ultraskaņa.

Izpildītāji: U. Roguļa grupa

Iegūt un pētīt oksifluorīdu kompozītus ar SEM, rentgenizklīdes un optiskām metodēm.

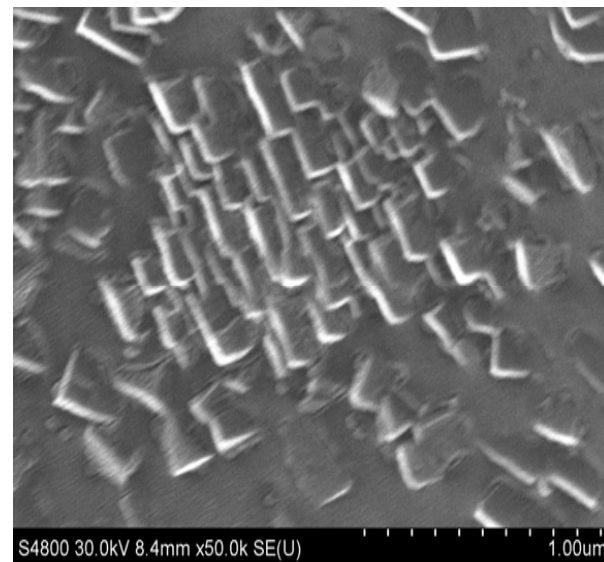
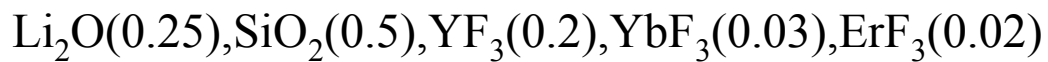
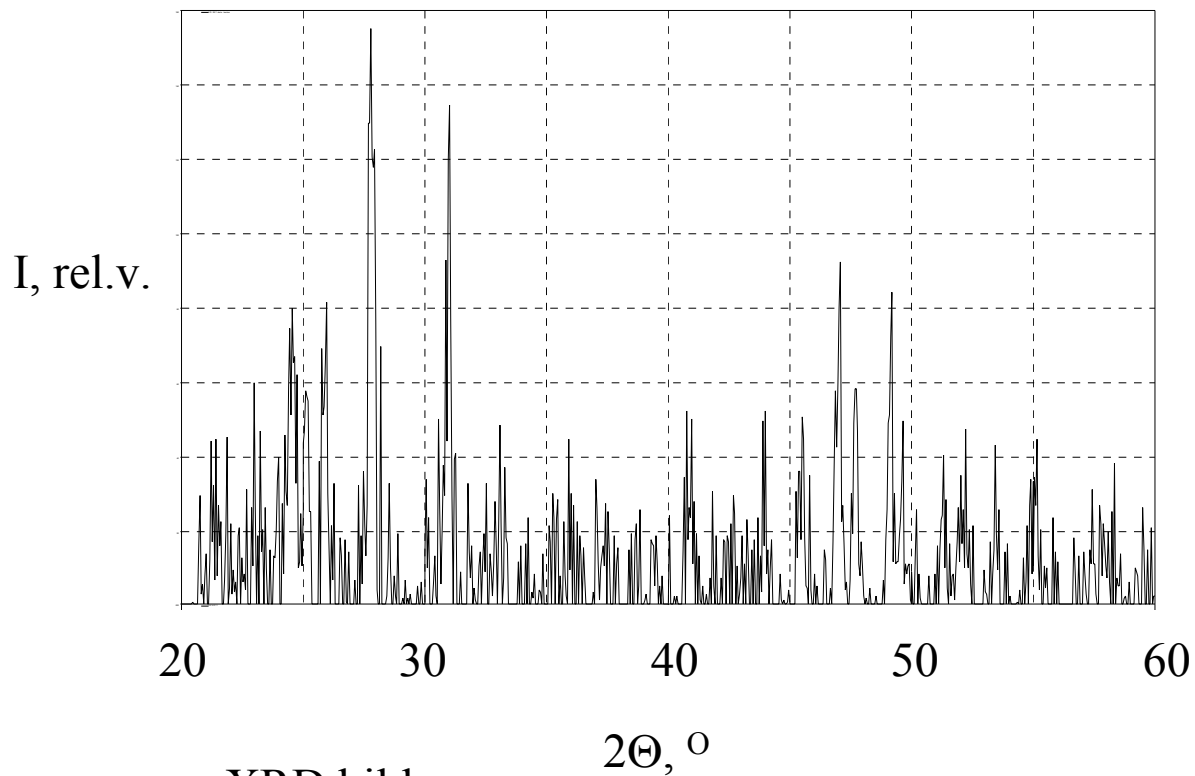
Ar Er aktivēto oksifluorīda stikla parauga zaļā „up-conversion” luminiscence, ierosināta ar 975 nm lāzera gaismu.

Ar infrasarkano starojumu ierosinātā luminiscence ar Er aktivētai oksifluorīdu keramikai

Izpildītāji: U. Roguļa grupa

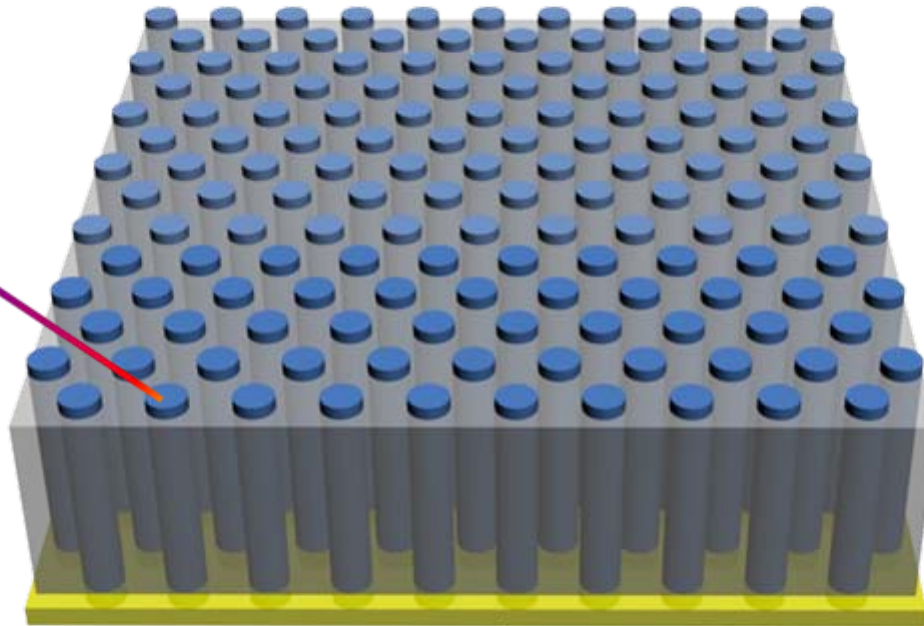
SEM bilde

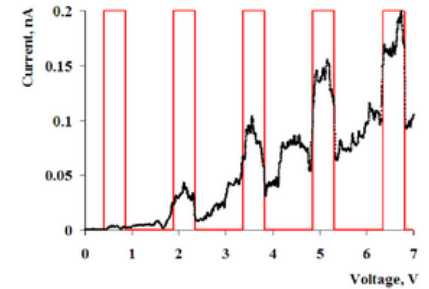
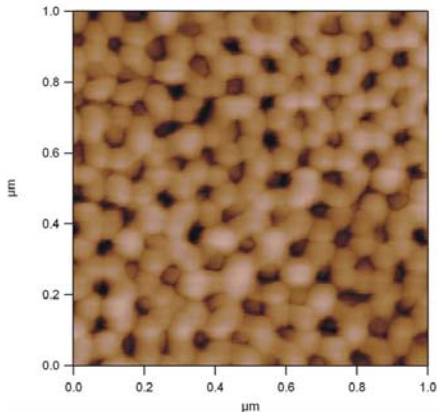

Izpildītāji: D. Erta grupa

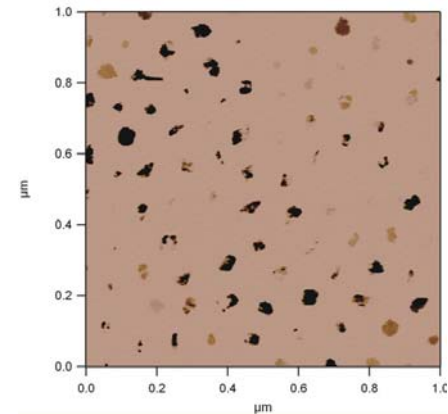
Noteikt nanoarhitektūrās novietotu individuālu pusvadītāju nanovadu vadāmību un fotovadāmību.

Topogrāfija

Vadāmība

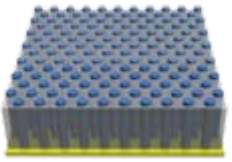

Izpildītāji: D. Erta grupa

Vadāmība

1. Ge nanovadi anodizēti alumīnija oksīda matricās uz Au nanodaļiņām.
2. Vadāmība 100-1000 reizes labāka par agrāk iegūtajiem un tuva pamatvielas vadāmībai

	<i>Iepriekšējie rezultāti</i>	<i>Au nanodaļiņas, polikrist</i>	<i>Au nanodaļiņas, monokrist.</i>	<i>Pamatviela</i>
<i>Īp. pretest., $\Omega \cdot m$</i>	<i>100-3000</i>	<i>0.3 ± 0.2</i>	<i>48 ± 6</i>	<i>0.5</i>

Fotovadāmība

1. Detektēta fotostrāva no matricās sakārtotiem individuāliem Bi_2S_3 nanovadiem
2. Fotovadāmība mazāka par pamatvielas fotovadāmību
3. Iemesls – iespējama ķīmiskā sastāva izmaiņas uz kristālisko nanovadu virsmas mijiedarbības ar matricu rezultātā

2007.gada laikā projekta ietvaros iegūtie **rezultāti**
apkopoti

7 publikācijās zinātnē citējamos žurnālos,
25 referātos, kas aprobēti 17 konferencēs, tai skaitā
16 starptautiskās konferencēs,
8 raksti iesniegti publicēšanai, aizstāvēti
2 bakalaura darbi,
1 disertācija fizikas doktora grāda iegūšanai.

Projekta izpildē kopumā piedalījās **34 darbinieki**,
to skaitā

23 zinātņu doktori,
5 doktoranti,
4 studenti.